

ТЕСТУВАННЯ – ЦЕ ЛИШЕ ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ЗОВНІШНЬОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Цього року 117 тисяч випускників загальноосвітніх навчальних закладів було охоплено зовнішнім незалежним оцінюванням. Ця подія привернула особливу увагу і освітян, і учнів та студентів, і громадськості. Чому? З таким запитанням ми звернулися до директора Українського центру оцінювання якості освіти Ігоря ЛІКАРЧУКА.

– Мабуть, тому, – відповів Ігор Леонідович, — що вперше в освітній історії України (принаймні за останні 90 років) зроблено спробу доручити оцінку знань учнів не вчителю чи директору школи, не інспектору чи методисту, а організації, що не належить до жодної з цих управлінських структур. До того ж здійснити цю оцінку за однаковими для всіх завданнями, в один і той самий час, створивши для всіх учасників однакові умови.

– Ігоре Леонідовичу, а чому саме за «останні 90 років»?

– Передусім тому, що до 1917 року в складі випускних екзаменаційних комісій у загальноосвітніх навчальних закладах були не лише вчителі, які навчали випускника, а, насамперед, представники громадськості, училищного начальства та ін. Складаючи випускні іспити, учень фактично звітував не перед учителем, а перед представниками тих, кого сьогоднішній освітній менеджмент відносить до категорії «зовнішнє середовище». Досвід зовнішнього оцінювання навчальних досягнень випускників як загальноосвітніх, так і вищих навчальних закладів ми розгубили впродовж багатьох років. Натомість у наші середні та вищі школи прийшла система боротьби за високі показники, кількість медалістів, грамот, дипломів, переможців олімпіад тощо. Це і стало однією з причин моралізації освіти, коли гонитва за модними назвами закладів освіти, гарними показниками стала більш вагомим, аніж боротьба за реальну якість знань та результати навчання і виховання.

– То Ви вважаєте, що після впровадження тестування вже не буде ніяких освітніх проблем?

– Ні, не вважаю. По-перше, тестування є лише однією із складових системи зовнішнього оцінювання якості освіти, яку нам ще потрібно створити. По-друге, на сьогоднішньому етапі перед тестуванням ставиться досить звужене і прагматичне завдання: боротьба з корупцією як на етапі закінчення навчання у загальноосвітніх школах, так і під час вступу до вищих закладів освіти. Насправді, ці завдання мають бути дещо іншими. По-третє, зміст і технологія тестування потребують серйозного вдосконалення. Це підтвердив той унікальний експеримент з упровадження зовнішнього тестування, який проводився в Україні протягом останніх трьох років. Ми побачили, що механічно перенести в Україну зарубіжні моделі оцінювання якості освіти неможливо і недоцільно. Потрібно виробляти свою. І чим швидше це буде зроблено, тим швидше увійде наша держава в європейський чи світовий освітній простір. З прикрістю констатуємо, що такі системи функціонують у багатьох

країнах світу дуже давно. Думаю, що за кілька років така система буде і в нас. Якщо уважно вивчити зарубіжний досвід, науковий доробок, то поняття «якість освіти» визначається як вимір співвідношення мети і результатів, які водночас повинні бути запрограмовані. Визначити якість освітньої діяльності — дати відповідь хоча б на три питання: а) чи відповідає рівень навчальних досягнень освітнім стандартам і програмам; б) чи відповідають результати освітньої діяльності вимогам суспільства; в) чи відповідають результати навчання освітнім запитам учня (його батьків) чи студента. Зважаючи на це, прошу всіх бути дуже обережними, оцінюючи роботу конкретної школи чи регіону за кількістю тих, які більш чи менш вдало пройшли тестування. Недоцільно за результатами тестування оцінювати роботу й конкретного вчителя, хоч і нівелювати його роль у результатах навчання конкретного учня також не можна.

– Чи можна вже сьогодні підбити якісь підсумки цієї роботи?

– Звичайно, можна. У 2007 році зовнішнє незалежне оцінювання у формі тестування пройшли майже 117 тисяч випускників загальноосвітніх шкіл, що становить 26 відсотків від загальної кількості. Із них майже 40 тисяч стали студентами вищих навчальних закладів, не складаючи одного або кількох вступних іспитів. Іншими словами, кожний п'ятий студент, зарахований на бюджетне місце, мав сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання.

– Чи були такі, кому вищі навчальні заклади відмовили у прийомі сертифікатів?

– До нас такі скарги не надходили. Як мені відомо, до Міністерства освіти і науки також.

– То кількість тих, які вступали за сертифікатами, мала б бути більшою?

– Думаю, що ні. Багато абітурієнтів просто не подавало сертифікати до приймальних комісій. І не лише тому, що мали право вибору. Є й інші причини. Перша — багато випускників отримало не дуже гарні оцінки за результатами тестування. Ось дивіться: у столиці тестування проходили більш як 90 відсотків випускників. Із 1760 міських медалістів лише 55 відсотків скористалися сертифікатами з української мови. Отже, 45 відсотків медалістів результати тестування не влаштували. Аналогічна ситуація з історією. Тут із тестами на 11 — 12 балів справилися лише 1082 випускники київських шкіл. Якщо припустити, що всі вони медалісти, то невідомо, за які заслуги отримали медалі ще 678 учнів. Ще гірша ситуація з математики: 12 балів з цього предмета отримав лише 41 учень.

Друга причина — більш прозаїчна. Багато батьків просто «влаштувало» свої чада до вищих навчальних закладів різними шляхами. Тому майбутні студенти не мали необхідності напружуватися. Я можу про це говорити відкрито, адже до нас зверталось чимало батьків та абітурієнтів, які казали майже дослівно так: «Де ви взяли зі своїми тестами? Ціни на вступ вирости втричі!!!» Зауважте, йдеться не про контрактні відділення, а про вступ на бюджетні місця. На жаль, останніми роками багато батьків привчили дітей, що можна все купити: оцінку, атестат,

студентське місце, диплом... Як наслідок, ми отримали покоління інфантильних і балуваних молодиків, яке виросло в умовах «базарних цінностей». Їх, на жаль, саме до університетів потрапляє чимало. Потім ми маємо і відповідних спеціалістів.

Третя причина. Чинне законодавство відкриває пряму дорогу до вищих навчальних закладів ще й тим, кого в народі називають «пільговиками». Абітурієнт може погано знати біологію чи хімію, але шансів стати студентом-медиком у нього більше, ніж у того, хто має знання. Цікаво, чи хотіли б автори цих «гуманних» законів лікуватися в такого лікаря або сісти в літак, яким керує такий пілот? Ситуація з пільговиками дійшла до абсурду, адже в багатьох вищих навчальних закладах конкурс проводився серед них. Запитайте ректорів, і кожен розповість вам чимало цікавого про те, скільки приносять фальшивих довідок про сирітство, інвалідність і таке інше. От і маємо випадок, коли в одному з університетів хлопчина, який набрав за результатами тестування з двох предметів по 12 балів, стояв у черзі на зарахування 131. Адже 130 із тих, які були перед ним, — мали різні пільги. Є ще одна прикрість. Абітурієнти називають цю процедуру дуже прозаїчно: «Ріжуть». Так, до Національної академії природи та курортного будівництва із 156 тих, які прийшли з сертифікатами, прийнято лише 50, до Вінницького медичного університету із 309 – 144, до Київського національного університету ім. Тараса Шевченка із 3824 – лише 638. Перелік таких вищих навчальних закладів можна продовжувати. До речі, засобів, за допомогою яких можна «зрізати» вступника, не дуже багато. Це, насамперед, уведення до переліку вступних випробувань екзамену з предмета, з якого не проводилося тестування. Або ж проведення якихось додаткових випробувань типу «перевірка на професійну придатність». Дехто поступає більш витончено. Скажімо, абітурієнт подає сертифікат з української мови, а вступний іспит оголошують з української мови та літератури; абітурієнт проходив тестування з всесвітньої історії ХХ століття, а на екзамен виносять всесвітню історію, починаючи від первісного ладу...

– Навіщо?

– Як на мене, причина дуже проста. Про неї добре знає наше суспільство. Вступ до вищих навчальних закладів у нашій державі давно став джерелом гарних прибутків для тих, від кого залежить вирішення цих питань. Введення незалежного тестування та зарахування його результатів замість вступних іспитів до вищих навчальних закладів може зупинити цей процес. Особливо актуальною є ця проблема, коли йдеться про прийом на бюджетні місця. Глибоко переконаний: до того часу, поки за здобуття вищої освіти окремими громадянами платитиме держава, буде проблема рівності доступу до вищої освіти. І без радикалізму в її розв'язанні (а саме введення зовнішнього тестування є таким радикальним заходом) тут не обійтись.

Щоб ліквідувати спроби «різати» тих, хто має сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання, ми запропонували з наступного року проводити тестування з 11 предметів. Тобто до цього переліку внесено всі ті предмети загальноосвітнього циклу, що можуть бути на вступних іспитах. Наша ініціатива знайшла підтримку в Міністерстві освіти і науки.

– Ігорє Леонідовичу, а як ставляться до введення зовнішнього тестування представники вищої школи?

– Не всі однаково. Я нещодавно спілкувався з керівником Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка Леонідом Губерським. Так от, до цього престижного вищого навчального закладу за сертифікатами було зараховано майже 70 відсотків абітурієнтів від загальної кількості. Аналогічні слова можу сказати про Національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Національний торговельно-економічний університет, Національний транспортний університет та про багато інших. Але є й такі, що роблять заяви типу: «Нову січкарню для дітей влаштували», «Наші викладачі на вступних іспитах дітей не бачать» тощо. Ми, як і дуже багато громадян України, добре знаємо, для чого хочуть бачити абітурієнтів і перед, і на вступних іспитах... Що ж стосується «січкарні», то кращої від тієї, яку влаштовують під час приймальних іспитів у деяких університетах, не придумаєш. Йдеться про складність завдань на вступних іспитах, які пропонується виконати абітурієнтам. Куди там шкільним програмам!

– Але ж і тести, що пропонує Український центр оцінювання якості освіти, не з легких...

– А чому вони мають бути легкими? Випускник школи вступає до вищого навчального закладу і має показати достатній рівень навчальних досягнень. Та, на відміну від деяких вищих навчальних закладів, наші завдання не виходять за межі шкільної програми. Зайшовши на наш сайт в Інтернеті, можна побачити цьогорічні тести з усіх предметів з відповідями на кожне питання, з посиланням на розділ програми, навіть, на сторінку шкільного підручника. Ми таку публікацію зробили вперше. Відтоді всі розмови про те, що наші тести понадпрограми, припинилися.

– Чому ж тоді чимало шкільних учителів зовнішнє тестування сприймають «у штики»?

– Відповідь проста: шкільні вчителі знають, що гарний чи поганий результат учня під час зовнішнього оцінювання обов'язково пов'яжуть із прізвищем того, хто його навчав. І хоч звинувачувати лише вчителя в поганих результатах учня не можна, все-таки його частка у невдачах вихованця чимала. Боячись відповідальності за результати, деякі вчителі та керівники шкіл розв'язують своєрідні містечкові кампанії, спрямовані на дискредитацію зовнішнього тестування. Але я переконаний, що таких дуже мало. Всі педагоги, з якими мені довелося спілкуватися останніми місяцями (а їх було чимало), стверджували, що введення зовнішнього оцінювання стимулює учнів до навчання. Адже результати, які впливатимуть на його майбутню долю, потрібно заробити, а не купити, випросити чи отримати незаконним шляхом. Можливо, тоді прийдуть відповідальні особистості, які усвідомили просту істину: в житті все залежить лише від них, від їхнього розуму, знань, набутих умінь. Можливо, і наше суспільство тоді стане іншим, і вчителю буде працювати легше.

– Скажіть, а хто є авторами тестів? Чи не далекі вони від повсякденної педагогічної практики?

– Я не маю права розголошувати прізвища авторів тестів, насамперед, для їхнього захисту, а також для унеможливлення витоку інформації про зміст завдань. Однак скажу, що жоден тест не складає один автор. Це поєднання завдань різних форм, підготовлених кількома авторами за єдиною специфікацією. Серед них — кращі вчителі шкіл, викладачі вищих навчальних закладів, методисти. А от специфікація тестів не є таємницею. З нею матиме змогу ознайомитися кожен учасник тестування. Потім тести проходять експертизу. Спеціалісти, які її проводять, невідомі авторам. Вони рецензують 200 — 300 таких завдань. І лише на завершальному етапі 30 – 60 завдань укладаються в тест... До нього можуть входити й ті, що є в наших базах даних. А це ще кілька тисяч... Однак думаю, що через три — чотири роки, коли наша база даних сягне кількох десятків тисяч завдань, ми її відкриємо для всіх бажаючих. Тренуйтеся, скільки вистачить сил...

– Чи не здається Вам, Ігоре Леонідовичу, що навколо тестування забагато таємниць?

– На жаль, ураховуючи наш український менталітет, інакше не можна. Можу сказати, що в деяких державах навіть роботи учасників тестування не шифруються. Там люди просто не розуміють того, як можна сторонньому виправити щось у відповідях чи переписати їх... Шифрування робіт у нас — це складна система. Однак без неї обійтися не можна. Те саме стосується і змісту завдань. Адже не секрет, що напередодні державної підсумкової атестації, скажімо, з української мови, назва переказу передається з вуст в уста по всій Україні... Уявіть собі, що напередодні тестування в Інтернеті з'являються завдання з відповідями. Якби таке, не дай Боже, сталося минулого року, я б не знав, як відповідати за півмільйона бюджетних коштів, витрачених на підготовку, друк, доставку, охорону пакетів із завданнями. А моральні збитки?

Тому ми будемо і цього року дуже суворо берегти інформацію про зміст завдань, про їхніх авторів, про нашу інформаційно-комунікаційну систему. В таємниці зберігатимемо базу даних про учасників тестувань та оцінки, отримані ними... Щодо решти складових системи зовнішнього оцінювання, то вони відкриті для всіх. У 2007 році ми широко інформували учасників тестування про зміст і типологію завдань. Уперше це було зроблено на сторінках газети «Освіта України». Ми пішли ще на один безпрецедентний крок: у своєрідному серці нашої системи — технологічному центрі — побували представники майже всіх центральних телеканалів. До речі, в багатьох країнах світу навіть місце розташування таких підрозділів засекречене. В 2007 році в 467 пунктах тестування із 600 були представники громадськості, які стежили за процесом розкриття секретних пакетів із завданнями, написанням робіт... Також представники преси уважно спостерігали й за тим, як готувалися та пакувалися в індивідуальні конверти сертифікати з оцінками.

– Розкажіть детальніше, будь ласка, про цей аспект функціонування системи. Минулої весни багато директорів шкіл були шоковані тим, що не заклади освіти, а учні отримали індивідуальні конверти із сертифікатами...

– Так роблять у всьому світі. Наведу простий приклад. Ви, мабуть, пам'ятаєте ті часи, коли інформація про результати медоглядів учнів розглядалася на педагогічних радах (!), а потім жваво обговорювалася поза школою. І конфіденційна інформація про особу ставала відома всім. Ця дикість, на жаль, не викорінена ще й досі. Аналогічна ситуація з результатами зовнішнього оцінювання. Їх також потрібно відносити до категорії особистої інформації. Однак нам відомі факти, коли деякі директори шкіл змушували учнів відкривати конверти із сертифікатами лише в їхній присутності. На мою думку, це жахливе порушення норм педагогічної етики, або, як писав один із класиків, «педагогічне дикунство». В іншій державі учень чи його батьки звернулися б до суду. Адже невідомо, як горе-педагоги скористаються такою інформацією. Тож, мабуть, недарма багато учнів, звертаючись на наш форум, просило дати сертифікати спочатку їм, а потім повідомляти про це заклади освіти. Знаю, що багато учасників тестування свої сертифікати в школах так і не показали, хоч здали їх до вищих навчальних закладів і стали студентами. Не скажу, що це ідеальна модель, але вона вибудована в чинному правовому полі. Ми будемо її дотримуватися й надалі, хоча наша діяльність у 2008 році значно ускладниться.

– Чому?

– Ми готуємося до того, щоб дати можливість наступного року пройти зовнішнє тестування всім, хто бажає вступити до вищих навчальних закладів (у тому числі й випускникам професійно-технічних навчальних закладів, ВНЗ I – II рівнів акредитації, минулих років). Ми дамо їм змогу скласти тести з 11-ти предметів, що виносяться на вступні іспити. Отже, у ВНЗ відпаде потреба проводити вступні екзамени в традиційній формі. До речі, таке завдання поставили перед нами Президент, уряд України і наказ міністра освіти і науки від 13 липня 2007 р. №607. Думаю, що в 2008 році вищі навчальні заклади зможуть проводити творчі іспити та екзамени з іноземних мов. На жаль, ми ще не готові вводити в загальнонаціональному масштабі такі тестування. Це відбудеться в 2009 році.

– Тестування з 11-ти предметів. Чи не занадто це складно?

– Це велике навантаження для нас. Випускники загальноосвітніх навчальних закладів 2008 і попередніх років будуть складати не більш як три тести: з української мови та літератури і два (чи один) за вибором. Хоча особисто я вважаю, що це марна справа, яка ще й дорого коштує. Мені більше подобається досвід тих країн, де випускники загальноосвітніх закладів складають комплексні тести, що дають можливість визначити їхній рівень розвитку, здатність самостійно оволодівати знаннями, творчо працювати тощо. Це, на мою думку, набагато важливіше, аніж дати знання початку або закінчення всіх воєн, що гриміли у ХХ столітті, чи особистісних аспектів біографій класиків української літератури. Але

сьогодні модою на зміст тестів диктують вищі навчальні заклади. Якщо, для прикладу, вони хочуть перевірити знання учнів із всесвітньої історії, розпочинаючи від найдавніших часів, і аж до сьогодення, то ми такий тест робимо. Але чи потрібно це?

– Що ж потрібно робити, очікуючи зовнішнього тестування 2008 року?

– Можу дати кілька порад випускникам шкіл та їхнім учителям. Перша – не пропустити реєстрацію учасників зовнішнього тестування. Зареєструватися повинні всі, хто бажає скласти тести. Реєстрація розпочнеться 1 листопада і закінчиться 20 лютого. Людина, яка не зареєструється, скласти тести не зможе. Очевидно, що вона не зможе взяти участь у конкурсі на вступ до вищих навчальних закладів. Думаю, що це буде стосуватися і тих, які навчаються на підготовчих відділеннях і факультетах при вищих навчальних закладах. Як і де відбуватиметься реєстрація, незабаром можна буде дізнатися з нашого сайту в Інтернеті (www.testportal.com.ua), в регіональних центрах оцінювання якості освіти, в усіх загальноосвітніх школах I — III ступенів, ліцейх, гімназіях, професійно-технічних закладах I-II рівнів акредитації. Випускники попередніх років зможуть зареєструватися в найближчому загальноосвітньому навчальному закладі, якщо там є пункт реєстрації. Хочу наголосити, що для реєстрації (в майбутньому і для участі в тестуванні) потрібен буде паспорт. Виняток буде зроблено лише для тих, кому на 1 вересня 2007 року ще не виповнилося 16 років (для реєстрації), і для тих, хто не став 16-річним до 1 березня (для участі в тестуванні). Тоді необхідно мати свідоцтво про народження та довідку із закладу освіти, завірену його директором.

Порада друга. Готуйтеся до складання тестів. Кажучи про це, я маю на увазі роботу з підручниками, повторення вивченого матеріалу, ліквідацію прогалин у знаннях. Хочу застерегти від захоплення тестами, що продаються на книжкових ринках і в крамницях. Український центр оцінювання якості освіти до цієї літератури не має ніякого відношення. Тому за зміст завдань, опублікованих у них, ми не відповідаємо. Гарантую, що цих завдань не буде у тестах 2008 року. Зразки тестових завдань для тренування, підготовлені спеціалістами УЦОЯО, після першого грудня будуть розміщені на нашому сайті, а також на сторінках журналу «Тестування і моніторинг в освіті», газети «Освіта України» та в спеціалізованих виданнях із нашим логотипом.

Третя порада. Не витрачайте часу і грошей на пошук завдань, з яких складатимуться справжні тести. Це – марна справа.

Розмову вела
Марія КОРЮНЕНКО,
«Освіта України»